

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 1.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.1.40>

УДК 379.85:504.062

V. B. Butorina,

к. е. н., доцент, завідувач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи природничо-економічного факультету, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6657-5718>

I. I. Kovtunyk,

к. геогр. н., ст. викладач кафедри туризму та готельно-ресторанної справи природничо-економічного факультету, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1484-0708>

ОСОБЛИВОСТІ КОМПЛЕКСУ МАРКЕТИНГУ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ЗАКЛАДІВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

V. Butorina,

PhD in Economics, Associate Professor, Head of the Department of Tourism and Hotel-Restaurant Business of the Department of Natural-Economic, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiiyenko National University

I. Kovtunyk,

PhD in Geography, Senior Lecturer of the Department of Tourism and Hotel-Restaurant Business of the Department of Natural-Economic, Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiiyenko National University

FEATURES OF THE COMPLEX OF MARKETING AND ORGANIZATION OF THE ACTIVITY OF SANATORIUM AND RESORT INSTITUTIONS IN KHMELNYTSKA REGION

Значення туризму як джерела валютних надходжень, розширення міжнародних контактів, постійно зростає. За даними Всесвітньої туристичної організації, внесок туризму в світову економіку становить 10,9 % від світового валового внутрішнього продукту. До обслуговування такої кількості туристів по всьому світу залучається величезна кількість фахівців суміжних із туризмом видів економічної діяльності, які і складають базу індустрії й інфраструктури туризму. На сьогодні, в індустрії туризму зайнято 130 млн. чоловік (кожний п'ятнадцятий). Зараз особливо зростає значення регіональної туристичної політики. Регіональними стратегіями розвитку областей Західного регіону, куди входить і Хмельницька область, рекреацію та туризм визнано як пріоритетні складові соціально-економічного розвитку регіону. Особливо важливим є те, що туристичний потенціал виступає достатньо активним фактором розвитку відпочинку, а також спричиняє додатковий стимулюючий вплив на розвиток транспорту і технологій, інфраструктури, сфери послуг, будівельної індустрії та інших сфер економіки.

The importance of tourism as a source of foreign exchange earnings and expansion of international contacts is constantly growing. According to the World Tourism Organization, the contribution of tourism to the world economy is 10.9 % of the world gross domestic product. A huge number of specialists in tourism-related kinds of economic activity are involved in servicing such a large number of tourists around the world, who form the basis of the tourism industry and infrastructure. Today, the tourism industry employs 130 million people (one in fifteen). Currently the importance of regional tourism policy is particularly growing. Regional development strategies for the regions of the Western region, which includes the Khmelnytska region, recognize recreation and tourism as priority components of the region's socio-economic development. It is especially important that tourism potential acts as a fairly active factor in the development of recreation and also has an additional stimulating effect on the development of

transport and technologies, infrastructure, the service sector, the construction industry and other sectors of the economy. In Khmelnytska region the basis of the tourist-natural potential is tectonic, orographic, hydrological, balneological, biotic, landscape, climatic natural-geographical tourist resources. The importance and role of tourism in our time for the development of the economy of states, satisfaction of individual needs and mutual enrichment of social ties between countries cannot be overestimated. Tourism has become a feature of the modern lifestyle, an important element of the development of the world economy and an influential factor in international integration processes. Tourism industry has become a leading industry in our time, the profitability of which is almost as good as the leading automotive industry, energy production and high-tech sector. In many countries around the world the tourism industry is a powerful and often the only taxpayer, ensuring the inflow of foreign currency into the national economy, positively influencing the investment climate and the foreign economic image of the state. This article examines features of the complex of marketing and organization of the activity of sanatorium and resort institutions in Khmelnytska region.

Ключові слова: туристичні ресурси, природно-географічні туристичні ресурси, бальнеологічні природно-географічні туристичні ресурси, маркетинг, комплекс маркетингу.

Keywords: tourist resources, natural-geographical tourist resources, balneological natural-geographical tourist resources, marketing, complex of marketing.

Постановка проблеми. В Хмельницькій області основу туристично-природного потенціалу складають тектонічні, орографічні, гідрологічні, бальнеологічні, біотичні, ландшафтні, кліматичні природно-географічні туристичні ресурси. В даній статті досліджено особливості комплексу

маркетингу та організація діяльності санаторно-курортних закладів Хмельницької області.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням туристичних ресурсів Хмельниччини присвячені ряд публікацій, з них монографія «Хмельниччина туристична: історико-культурні, природно-географічні та економічні аспекти розвитку» та «Історико-культурні, географічні та економічні аспекти розвитку туризму на Хмельниччині», питанням застосування комплексу маркетингу в туризмі присвячені праці Малюти Л. Я., Федішина І. Б.

Мета і завдання статті. Метою статті є дослідити особливості комплексу маркетингу та організацію діяльності санаторно-курортних закладів Хмельницької області.

Згідно мети, були поставлені наступні завдання:

1. Дослідити застосування комплексу маркетингу в санаторно-курортних закладах;
2. Проаналізувати наявні бальнеологічні природно-географічні туристичні ресурси Хмельницької обл.;
3. Дослідити санаторно-курортні заклади області.

Виклад основного матеріалу. Значення і роль туризму в наш час для розвитку економіки держав, задоволення запитів особистості, взаємозбагачення соціальних зв'язків між країнами неможливо переоцінити. Туризм став ознакою сучасного стилю життя, важливим елементом розвитку світової економіки, а також впливовим фактором міжнародних інтеграційних процесів. Туристична індустрія в наш час перетворилася в провідну галузь, рентабельність якої майже не поступається провідному автомобілебудуванню, видобутку енергоносіїв та високотехнологічному сектору. В багатьох державах світу туристична індустрія є потужним, а часто і єдиним платником податків, забезпечує надходження іноземної валюти в національну економіку, позитивно впливає на інвестиційний клімат та зовнішньоекономічний імідж держави.

Діапазон економічних явищ, що впливають на маркетингову діяльність, змінюється в залежності від розвитку ринку, виробництва послуг та потреб, і відповідно до цього з'являються нові елементи маркетингу, переглядаються напрямки і зміст традиційних методів управління. Завдання маркетингу зводиться не тільки до реалізації вже вироблених послуг, а доповнюється впливом на споживача, на формування його потреб з урахуванням можливостей розширення діапазону надання нових послуг.

Виходячи із аналізу зарубіжних наукових досліджень слід зазначити, що на формування сучасних концепцій маркетингу туризму впливають сучасні тенденції на ринку туристичних послуг, які сьогодні втілюються в наступному:

- адаптація теоретичних основ класичного маркетингу до маркетингу туризму реалізується шляхом використання таких інструментів маркетингу, як реклама, виготовлення проспектів і буклетів, участь у міжнародних туристичних виставках;

- практична реалізація особливостей саме туристичного маркетингу, яка полягає в інтенсивному розвитку таких характеристик маркетингових послуг, як якість сервісу і орієнтація на процес їх надання, які були перенесені на туризм по маркетингу послуг.

Дослідження для вивчення змін очікувань, бажань та потреб туристів виявляють, що туристи зараз віддають перевагу іншим видам туристичної діяльності, відмінним від традиційних. Стрімко розвивається зараз рекреаційний туризм, а Хмельницька область є одним із лідерів у країні за темпами його розвитку.

Основою для розвитку курортного господарства є *бальнеологічні природно-географічні туристичні ресурси*.

Бальнеологічні природно-географічні туристичні ресурси – це природні лікувальні речовини, які використовуються для немедикаментозного лікування; основа формування курортного господарства. До бальнеологічних

природно-географічних туристичних ресурсів відносяться мінеральні води, лікувальні грязі, озокерит.

Одним із найважливіших факторів лікувальної рекреації в Україні є наявність *природних мінеральних вод* (загальна мінералізація становить понад 1 г/л), унікальними є їх специфічний склад і терапевтична дія.

Хмельницька область – одна з найбагатших в Україні областей за різноманітністю видів та запасами мінеральних вод. Сукупність багатокomпонентних органічних і хімічних речовин, газового складу та мікрофлори визначають їх оригінальність і надзвичайно високу бальнеологічну активність під час лікування різноманітних хвороб та виведення з організму радіонуклідів. Все це визначається унікальними тектонічними умовами і геологічною структурою області. Схили Українського кристалічного щита, Подільського плато, розломи Товтрового кряжу рифогенного походження природно сформували унікальний мінералогічний та тектонічний потенціал на водорозділі Подільської височини. Це і визначило появу великої кількості родовищ різноманітних мінеральних вод, схожих за своїми лікувальними властивостями до «Нафтусі», «Миргородської», Кавказьких мінеральних вод, а також позитивний бальнеологічний потенціал геомагнітних аномалій, що спостерігається в межах Товтр і активно діє як лікувальний фактор на курортах Макова, Сатанова та інших лікувально-оздоровчих центрах Хмельницької обл. І в даному випадку, можна говорити про практично невичерпні запаси лікувальних вод.

На базі багатьох родовищ функціонують санаторно-курортні заклади, найвідомішим із яких є *Хмельницький обласний міжгосподарський санаторій «Україна»*, розташований на мальовничих схилах Медоборів, – справжня перлина Поділля [4].

Хмельницький обласний міжгосподарський санаторій «Україна» розташований у с. Маків Дунаєвецького району Хмельницької області на відстані 96 км. від м. Хмельницького та 17 км. від м. Кам'янця-Подільського

поблизу траси Хмельницький-Чернівці. Корпуси Хмельницького обласного міжгосподарського санаторію знаходяться в хвойно-листяному парку на березі штучного озера. Навколо санаторію розташований розкішний лісопарк площею 19 га., штучне озеро з блакитною прозорою водою площею 9 га. Саме, приблизно, в даному місці починається гориста місцевість – Подільські Товтри, які надалі переходять у Карпати. Місцевість вкрита лісами, чисте повітря, м'який клімат, наявність Маківського родовища мінеральних вод, рівнозначних відомим джерелам типу «Нафтусі», «Миргородської» і Кавказьких мінеральних вод, все це робить Хмельницький обласний санаторій унікальним курортом регіону. На базі обласного санаторію ведеться наукова робота, проводяться науково-практичні конференції.

Історія створення міжгосподарського санаторію розпочалася на початку 70-х рр. минулого століття. На горі Сідлатиця маківчани посадили парк, неперевершена краса якого і досі не залишає байдужим жодну людину. На території цього парку правління колгоспу «Україна» вирішило побудувати власну водолікарню для колгоспників. На цьому прекрасному місці, серед молодого парку, вирости білостінні споруди, оздоблені кахляними орнаментами. Навколо водолікарні було розбито клумби та споруджено оригінальний фонтан. Круті сходи спускаються до мальовничого озера. В січні 1975 р. санаторій вперше гостинно відчинив двері для відпочиваючих. У 1980-1982 рр. на території Хмельницького обласного міжгосподарського санаторію «Україна» були відкриті унікальні родовища мінеральних вод, що за своїми властивостями рівнозначні відомим вищезгаданим джерелам мінеральних вод. Відкриття Маківських родовищ мінеральних вод покращило показники лікування хворих в оздоровниці. Завдяки цьому відбувся розвиток та реорганізація Маківського курорту. Сьогодні в санаторії використовуються два джерела мінеральних вод: «Перлина Поділля» – гідрокарбонатно-натрієва вода слабкої мінералізації (1,0-1,1 г/л), яка містить підвищений специфічний бальнеологічний компонент – органічну речовину (0,066-0,132 г/л). Добовий дебіт 46 м³ (тип «Нафтуса»). «Маківська» –

хлоридно-натрієва вода малої та середньої мінералізації (4,8-5,2 г/л) без вмісту специфічних компонентів. Добовий дебіт 60 м³ (тип «Миргородська») [2, с. 29-30]. Інфраструктура санаторію «Україна» досить розвинута. Всі кабінети оснащено необхідним твердим і м'яким інвентарем, медичним обладнанням, що дає змогу обстежувати хворих на високому рівні. Відпочиваючі забезпечені кваліфікованою консультативною допомогою спеціалістів. Рекреанти відвідують процедурні кабінети в першій половині дня – з дев'ятої до чотирнадцятої години. Лікувально-діагностична робота в санаторії проводиться комплексно, на сучасному рівні знань, диференційовано, забезпечуючи індивідуальний підхід до кожного відпочиваючого; широко використовуються біохімічні, клінічні, інструментальні, функціональні та інші методи дослідження. За час існування санаторію було оздоровлено близько 70 тис. чоловік. Санаторій «Україна» пропонує комплексне лікування та оздоровлення, яке включає лікування на базі двох джерел мінеральної води, лікування штучними мінеральними водами, лікувальними грязями, озокеритом, електрофарезом, перлинними ваннами, ароматизованими ваннами з натуральними оліями хвої, циркулярним душем, душем Шарко; широко використовується лікувальна фізкультура та масаж. Санаторій оснащений рентгенологічним кабінетом, кабінетом гастродуоденоскопії, дуоденального зондування, кишкових зрошень, Н-метрії, колоноскопії, електрокардіограми, гідротерапії, гальваногрязьовий кабінет, озокеритний кабінет, фізіотерапевтичний кабінет, кабінет мануальної терапії, фітотерапії, голкорефлексотерапії, масажний кабінет, кліматотрон, бювет.

Ще одним унікальним оздоровчим центром Хмельниччини є бальнеологічний курорт «Сатанів». Сатанів – селище міського типу (сmt.), розташоване в Городоцькому районі Хмельницької обл. Існує кілька версій походження назви селища. За першою версією, назва походить від слова «сат» – велике село. За другою версією, в 105 р. н.е. на північ від р. Дністер просувався легіон під проводом легата Тонілія. На високому березі невідомої

річки римський полководець звернувся до своїх воїнів зі словами: «Sat an non?», що в перекладі («Зупинимось чи підемо далі?»), «Сат!» – вигукнуло військо, («Зупинимось!»). З того часу, за легендою, виникло поселення, яке було названо Сатанів. Населення селища – 2,5 тыс. мешканців. Сам бальнеологічний курорт Сатанів розташований в 2 км. від Сатанова на межі Хмельницької та Тернопільської обл. на р. Збруч. Курорт Сатанів розташований у лісовій зоні на території Національного природного парку «Подільські Товтри» та межує з Медоборами (Тернопільська обл.). Історія створення санаторію оповита легендами і є дуже цікавою. Існує легенда, що монахвідлюдник лікував хворих мешканців Сатанова та околиць живою водою. Звали цього монаха Василь, проживав він у двох келіях, які були розміщені в печері, вирубаній у вапняковій скелі. Біля печери монаха і досі б'ють чотири джерела, води яких стікають у Збруч. Ці джерела стали називати святими, завдяки їхнім цілющим властивостям. Воду з одного джерела використовують для промивання хворих очей, з другого – для лікування нервової системи, третього – захворювань серця, четвертого – купання та загального оздоровлення. Слава про живу воду передавалася із вуст в уста не одне століття. В другій половині ХХ ст., завдяки геолого-мінералогічній розвідці, була проведена промислова розробка мінеральної води. В 1965 р. на околицях Сатанова було пробурено першу свердловину, з якої вдарив фонтан висотою 53 м. Фонтан бив із під землі близько двох тижнів, поки його не забетонували. В 1968 р. водою зацікавилася місцева жителька, – фармацевт Н. Нестерова. Завдяки Несторовій були проведені перші лабораторні дослідження Збручанської мінеральної води. Зразки мінеральної води спершу були досліджені в м. Кам'янець-Подільському, пізніше, – в Одеському науково-дослідному інституті курортології. За результатами досліджень було встановлено, що дана вода – гідрокарбонатно-магнієвонатрієва та за своїми лікувальними властивостями не поступається «Нафтусі» (м. Трускавець Львівської обл.). Завдяки подібним лікувальним властивостям мінеральної води в Сатанові з Трускавецькою Нафтусею, воду

в Сатанові почали називати Збручанською Нафтусею. Збручанська Нафтуса має також унікальні властивості й у великій кількості містить йод, бром, мідь, марганець, фтор, двовалентне залізо, метаборну кислоту, фосфор та інші цінні мікроелементи. В 1972 р. на території Сатанівського родовища мінеральних вод було пробурено сім свердловин [1, с. 58]. При бурінні, на глибині понад 600 м., було виявлено хлоридно-натрієво-бромну мінеральну воду. Ступінь її мінералізації становить 38 г/л, що вище мінералізації морської та океанічної води. З метою збереження запасів цієї унікальної води, родовище із солоної ропою було законсервовано. В 1973 р. (згідно до протоколу засідання комісії по обстеженню Сатанівського курортного району) розпочалося будівництво бальнеологічного санаторію місткістю 500 місць. В 1985 р. був заснований державний бальнеологічний курорт Сатанів, запаси води – близько 300 м³ на добу. На території курорту Сатанів розташовані також два штучні водопади. Дослідженням Сатанівської води займалися такі науковці як М. Курій, В. Калугін, І. Мягков, І. Назарчук, В. Корнеєв, П. Шерстюк та інші. Результатом їхнього дослідження став висновок про те, що Збручанська Нафтуса позитивно впливає на клініко-лабораторні прояви цукрового діабету, а також сприяє лікуванню захворювань шлунково-кишкового тракту, опорно-рухового апарату, дихальних шляхів, має імуномодельючу дію, покращує загальний стан рекреанта. Незважаючи на значні гідромінеральні ресурси, використання мінеральних вод області – незначне, тому актуальним є питання збільшення геологорозвідувальних робіт та їх дослідження для санаторнокурортного лікування та промислового розливу. Лікувальні мінеральні води області належать до шести груп: - слабомінералізовані мінеральні води з підвищеним вмістом органічної речовини, типу «Нафтуса»; - хлоридні натрієві води малої мінералізації без специфічних бальнеологічних компонентів, типу «Миргородська»; - хлоридні натрієві бромні лікувальні води високої мінералізації; - хлоридні кальцієво-натрієві бромні слабкі розсоли; - слабомінералізовані радонові мінеральні води; - слабомінералізовані

вуглекисло-радонові води. На сьогодні Хмельницьку обл. виділяють як основну частину нової в Україні провінції мінеральних вод – Подільської.

Висновки. Багатство й унікальність природно-туристичних ресурсів у Хмельницькій області створює передумови для розвитку курортного господарства, а за рахунок нього й економіки області за рахунок їх ефективного використання, дає підстави сподіватися, що на території Хмельницької обл. туризм згодом переросте в потужну індустрію відпочинку, фізичного та духовного відновлення, глибокого національного самоусвідомлення, екологічної освіти і виховання туристів, тому туристична сфера повинна бути визнана в регіоні як одна з пріоритетних.

Література

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2001. 395 с.
2. Білецька Г. А. Рекреаційні ресурси мінеральних вод Хмельницької області / Г. А. Білецька // Довкілля та здоров'я. 2008. № 4. С. 28-31.
3. Заставецький Б. І., Заставецька О. В., Дітчук І. Л. Географія Хмельницької області. Тернопіль: орендне п-во «Тернопільська обласна друкарня», 1995. 96 с.
4. Ковтуник І. І. Бальнеологічні курорти Хмельницької області як база для розвитку економіки регіону. *Ефективна економіка*. 2018. № 10. Режим доступу до наукової праці: URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6606>. (*Index Copernicus*).
5. Ковтуник І. І. Рекреаційні ресурси Хмельниччини. *Хмельниччина туристична: історико-культурні, природно-географічні та економічні аспекти розвитку*: колективна монографія [кол. авторів; за ред.: С. А. Копилов (гол. ред.), С. Е. Баженова (наук. ред.)]. Кам'янець-Подільський: Кам.-Под. нац. ун. ім. Івана Огієнка, 2015. С. 98-119.

6. Ковтуник І. І. Туристичні ресурси, їх класифікація та економічна оцінка. *Звітна конференція викладачів, докторантів і аспірантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Випуск 20. Том 2. (2-3 берез. 2021 р.). Кам'янець-Подільський, 2021. С. 18-19.

References

1. Beydyk, O. O. (2001), *Rekreatsijno-turysts'ki resursy Ukrainy: metodolohiia ta metodyka analizu, terminolohiia, rajonuvannia* [Recreation-touristic resources of Ukraine: methodology and methods of analysis, terminology, zoning], Kyiv university, Kyiv, Ukraine.

2. Biletska, G. A. (2008), "Recreational resources of mineral waters in Khmelnytska region", *Dovkillia ta zdorovya*, vol. 4, pp. 28-31.

3. Zastavetsky, B. I., Zastavetska, O. V. and Ditchuk, I. L. (1995), *Heohrafiia Khmel'nyts'koi oblasti* [Geography of Khmelnytska region], Ternopil regional press, Ternopil, Ukraine.

4. Kovtunyk, I. I. (2018), "Balneological resorts of khmelnytska region as basis for economical development of the region", *Efektivna ekonomica*, vol. 10, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6606> (Accessed 25 Dec 2024).

5. Kovtunyk, I. I. (2015), "Recreational resources of Khmelnytska region", *Khmel'nychchyna turystychna: istoryko-kul'turni, pryrodno-heohrafichni ta ekonomichni aspekty rozvytku* [Khmelnytska region tourisical: historic-cultural, nature-geographical and economical aspects of development], Ivan Ogiyenko Kamyanets-Podilsky national university, Kamyanets-Podilsky, Ukraine, pp. 98-119.

6. Kovtunyk, I. I. (2021), "Tourist resources, their classification and economic evaluation", *Zvitna konferentsiya vykladachiv, doctorantiv i aspirantiv Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiiyenko National University* [Report conference of teachers, doctoral and postgraduate students of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiiyenko National University], Vol. 20, no, 2, Kamianets-Podilskyi, Ukraine, pp. 18-19.

Стаття надійшла до редакції 01.01.2025 р.